

DAGENS FRÅGOR

Den 1 febr. 1946.

Vad sker i Polen? Polen är ett ockuperat och ofritt land. Tyvärr nödgas vi konstatera detta. Förhållandena i Polen, vilka nu blivit kända här i landet, bevisa detta påstående. I polackernas inställning till den nya polska regimen kan man tydligt urskilja fyra olika etapper. Först entusiasm, så häpnad, därefter förbittring och till sist opposition.

Under den första tiden efter den tyska ockupationen rådde entusiasm, och de ryska trupperna hälsades såsom befriare, ehuru ryssarna aldrig tidigare varit omtyckta i Polen. Ryssland hade då ett osökt tillfälle att söka få polackerna att glömma, att Ryssland deltagit i Polens delningar och likaså oförrätterna mot den polska befolkningen i Öst-Polen efter år 1939. Den polska regering, som kom med den ryska befrielsearmén, mottogs även entusiastiskt. Efter regeringens utvidgande, i enlighet med Jalta-besluten, och efter Mikolajczyks inträde i regeringen, nådde förhoppningarna på en lycklig framtid sin höjdpunkt.

Entusiasmen förvandlades dock snart till häpnad, då man insåg, att egentligen hade ingenting förändrats. Entusiasmen kvarstod endast i ett hänseende, nämligen i fråga om återuppbyggnadsarbetet, särskilt i Warszawa.

Snart övergick dock häpnaden i förbittring mot regeringen, då det blev tydligt, att den endast gick ryssarnas ärenden. På den senaste tiden har emellertid förbittringen utvecklats till tydlig opposition. I början hade kanske den provisoriska polska regeringen, som i hemlandet kallas sig nationell samlingsregering, en stor del av folket bakom sig, men nu är åtminstone 90 % av polackerna i hemlandet emot regeringen. Detta är ingenting förvånansvärt, ty förhållandena i Polen blir från vecka till vecka allt sämre. Hur har det kunnat gå så långt?

Redan från början var de nya myndigheternas och ämbetsmännens inkompetens, jämsides med deras bristande rättrådighet, tydligt märkbara. Det saknades kompetenta ämbetsmän och medlemmarna i kommunistpartiet hade privilegium att erhålla de viktigaste posterna. Bristen på kontroll och förbudet mot all kritik å ena sidan, samt de nya herrarnas avsaknad av kvalifikationer och karaktär å den andra sidan, hade en oerhörd korruption till följd. Folket märkte allt detta och redan från början skänkte det ej den nya regimen sitt förtroende.

Härtill komma de många fel, som begingos delvis på grund av okunnighet, delvis av andra skäl. Som exempel kan man framhålla agrarreformen, vilken genomfördes i iltempo, för att härigenom vinna böndernas förtroende. Emellertid genomfördes denna reform i sin planlöshet fullkomligt hänsynslöst och överallt begick man oerhörda övergrepp; då kriget framkallat stor brist på levande inventarier

och jordbruksmaskiner, höjdes ej böndernas levnadsstandard. I flera fall vägrade bönderna att antaga den jord, som de skulle få kostnadsfritt. Jordlotterna, som delades ut, voro mycket små, i genomsnitt 1—1½ har. Resultatet av agrarreformens genomförande blev, att böndernas förtroende till den nya regimen ej höjdes.

Den nuvarande regeringen har också visat sig vara hjälplös när det gäller att bemästra de ekonomiska svårigheterna. Den av det polska nationalrådet (nuvarande surrogat för riksdagen) antagna socialiseringslagförslaget innebär, att alla industrier med mer än 50 anställda skola förstatligas. På detta sätt hindras varje privat initiativ inom det ekonomiska återuppbyggnadsarbetet. Det första påtagliga resultatet av denna socialiseringslag var, att den amerikanska regeringen avböjde den polska regeringens anhållan om ett lån. På grund av det dåliga intryck, som denna lag gjorde i utlandet, ansågs det lämpligt att utfärda en senare regeringsförklaring, enligt vilken lagen sades endast gälla under den allra närmaste tiden; den skulle ej utesluta möjligheten för en privatindustri att arbeta sig upp, för att i framtiden få ha mer än 50 anställda.

Regeringen har inte heller något ekonomiskt program för att bemästra arbetslöshetsfrågan, ehuru det i det krigshärjade landet finns arbete nog. Det är otroligt, men icke desto mindre ett faktum, att flera fabriker stängdes under vintern, medan man i utlandet gör inköp för miljonvärden utan att försöka bygga upp den egna förstörda industrien eller avskaffa arbetslösheten. Inte ens det med stor reklam påbörjade återuppbyggnadsarbetet i Warszawa har gjort de väntade framstegen. Tempot saktar av. Eftersom man inte sett till någon polsk ekonomisk planering, förmodas det allmänt i Polen, att det ekonomiska livet skall inrangeras i den ryska flerårsplanen. Det finns tillräckligt med exempel, som kunna stödja ett dylikt antagande; för att bara nämna några: kol exporteras till Ryssland till ett pris, som är lägre än produktionskostnaderna, och 80 % av den polska textilproduktionen och konfektionsvarorna exporteras till Ryssland, fastän det råder stor brist på kläder i Polen. »Men vad angår väl Polens ekonomiska återuppbyggnad Ryssland?», fråga sig polackerna. (Tjeckoslovakiets ekonomiska liv har som bekant nyligen inordnats i den nya ryska femårsplanen.)

Man genomför planmässigt en sänkning av den redan låga levnadsstandard. Ehuru levnadskostnaderna ej sänkas, bli inkomsterna lägre. 1 dollar kostar nu på svarta börserna 500 zloty, men för någon månad sedan knappast 200 zloty. Den officiella kursen är 100 zloty. En ej kvalificerad arbetare eller lägre tjänsteman får 500 zloty i månadslön samt ett mål mat på arbetsplatsen. De många småbutikerna och småkonditorierna, som uppstått i Warszawa, skola förbjudas. Enligt den officiella propagandan är medelklassen ej pålitlig utan mest mottaglig för en fascistisk ideologi, och därför behöver någon hänsyn ej tas till denna klass. Hos oss i Sverige lever arbetarklassen på en mycket högre nivå än den s. k. medelklassen i Polen. Tvivelsutan är en planmässig utrotning av medelklassen och en allmän proletarisering regeringens mål.

Med den personliga säkerheten är det fortfarande illa ställt. Brottsligheten är mycket stor, plundringar och överfall höra till ordningen för dagen. Därtill bidrager demoraliseringen, som är en följd av kriget, hunger, nöd och arbetslöshet samt ryssarnas allestädes närvaro. De ryska trupper, som återvända från Tyskland på väg till Ryssland, utgöras icke alltid av väldisciplinerade elittrupper, utan av genom kriget demoraliserat folk, som ej alltid skiljer mellan fienders och vänners land. Ryska desertörer och marodörer äro den polska befolkningens plåga. Från London-polackerna meddelas (kanske äro dessa uppgifter överdrivna), att det i det nya Väst-Polen, som kallas »Vilda Västern», inte finns en enda kvinna på landsbygden, som ej våldtagits av ryssarna; av denna anledning vilja bönderna från öster ej flytta till dessa västra områden.

De polska partisanerna, »pojarna från skogarna», tillhöra säkert ej de element, som bidra till säkerheten inom landet. Som en följd av det partisanliv, som de under flera år fört, under vilken tid de varit tvungna att hålla sig gömda, ha de fullständigt glömt vad ett borgerligt liv innebär. Brottsliga och patriotiska element äro blandade. Bäst karakteriseras förhållandena i landet av följande talesätt, vilket för tillfället florerar i Warszawa: »Blir man anhållen av 'pojarna från skogarna' och har på sig ett medlemskort från kommunistiska partiet, blir man omedelbart skjuten; har man emellertid ej på sig ett dylikt medlemskort, blir man berövad sin ytterrock och sina värdeföremål.»

Det existerar inte något polisväsende i Polen, med undantag för trafikpolisen. Polisväsendet är i händerna på milisen, vilken till största delen består av halv vuxna och hämningslösa pojkar. På senaste tiden har det dock inträtt en viss förbättring i fråga om den personliga säkerheten, men inte i fråga om den politiska. Det finns redan landsvägar, som man vågar färdas på utan militär- eller milieskort, och ruinstäder, där man vågar gå ut efter mörkrets inbrott. Den politiska säkerheten har emellertid försämrats. Säkerhetsministern är en tidigare okänd polsk kommunist. Alla högre officerare äro kommunister eller ryssar.

Det finns inte någon politisk säkerhet och det existerar ej vare sig någon yttrande- eller tryckfrihet, och alla sammanslutningar och föreningar äro förbjudna. Regeringen närstående personer medgiva, att det fortfarande finns kvar koncentrationsläger med omkring 200,000 fångar. Från Londonpolackernas håll hör man talas om 25—30 koncentrationsläger. Folk försvinner, och ingen vet vart. I Polen säger man i dag, att det är värre nu än på Gestapos tid i ett hänseende, nämligen att man tidigare åtminstone fick veta vart de försvunna förts, medan man i dag för principens skull inte får något svar alls på sina efterforskningar. Dessa uppgifter från tysktiden äro kanske överdrivna, men det är karakteristiskt, att man överhuvud taget gör dylika jämförelser. Från »demokratiskt» håll förklaras, att stränga åtgärder äro nödvändiga, eftersom folket ej är »moget» nog att styra sig självt. Politiska mord höra till ordningen för dagen, både på kända och mindre kända personer, och av den brittiske utrikesministern Bevin

förklaring häromdagen i underhuset framgår, att »säkerhetspolisen» är inblandad i dessa mord.

Hur stor rättsosäkerheten är, framgår av följande. Rådhusrätten som enda instans avgör i s. k. rehabiliteringsmål och har befogenhet att på obegränsad tid internera den dömda i läger och att döma honom förlustig de medborgerliga rättigheterna för alltid samt att konfiskera hela hans förmögenhet. Officiellt är detta en åtgärd mot nazister och Gestapoagenter, men eftersom det inte finns någon andra instans, som kan ompröva domen, ligger det nära till hands att, särskilt under nuvarande förhållanden missbruk ske.

Det värsta man kan anklagas för är nazistisk eller fascistisk ideologi. I de flesta fallen, bortsett från verkliga tyska nazistorganisationer, äro dessa anklagelser säkerligen fantasispöken, och man är ej medveten om begreppens innehåll. Innebära de en överdriven nationalism? Men regeringen är ju övernationalistisk. Alla, om än aldrig så obetydliga ämbetsverk kallas nationella, även de, som tidigare voro kommunala. Enligt regeringens politik skall den nya polska staten bli en nationell enhetsstat, utan nationella minoriteter. Nationalism är alltså regeringens paroll. Vad är då »fascismens» eller »nazismens» väsen? Kanske antisemitism? Också i detta hänseende är regeringen icke ärlig, men dessa problem skall behandlas i en senare artikel. Under nuvarande förhållanden äro beskyllningarna nog mestadels fraser, som användas för att först och främst förintä medelklassen, de politiska motståndarna och ett icke stort antal tyska kollaboratörer.

Polen har i dag åtminstone två härskare: den ryske marskalken Rokossowski, resp. den ryske ambassadören i Warszawa Lebedjew, och förste vice premiärministern Gomulka, som är generalsekreterare i det polska kommunistiska partiet. Rokossowski är osynlig i sitt högkvarter, är antagligen bara ett utförande organ och bedriver ingen självständig politik. Denna utföres av Lebedjew, vilken är en av de skickligaste ryska diplomaterna. Han var under kriget i Jugoslavien, och Tito har hans skicklighet att tacka för sin diplomatiska framgång och för sitt erkännande. Efter slutfört uppdrag i Jugoslavien flyttades han med ambassadörs rang till Warszawa och är nu Polens mäktigaste man. Alla partiledare och wojewoder (landshövdingar) avlägga rapport till honom, om han fordrar det.

Det kommunistiska partiet uppträder ej under detta namn, utan kallar sig PPR, Polska Arbetarpartiet. Officiellt finns det ingen kommunism i Polen, men utan tvivel existerar det ett hemligt parti. Den kommunistiska konspirationen har alltså sina förtroendemän på ledande platser i varje parti — utom i Mikolajczyks — och dessutom i varje departement och i varje utländsk beskickning. De finnas även i de fåtaliga departement, vilkas chefer, i likhet med Mikolajczyk, ej äro kommunister. Utomlands uppträda de oftast under den föga sägande beteckningen »Polska Patrioternas Förbund», vilket ledes av kommunister, och som är en reservoar för uppfostran av nya medlemmar.

Bland kommunisterna härskar en oerhört stark partidisciplin, enligt mönster från Moskva, och även framstående män försvinna spår-

löst. Ett exempel på försvinnande av kända partimän är general Berlings. Denne hade skapat den polska armén i Ryssland, sedan de Londontrogna polackerna under general Anders' befäl lämnat Ryssland. Han var befälhavare för den polska armégrupp, som först närmade sig Warszawa. Det var det sista man hörde från honom. Det går rykten om, att han gjort sig skyldig till disciplinbrott, i det han på eget initiativ försökte giva Warszawa hjälp under upproret mot tyskarna.

Intressant och karakteristisk är en polsk arméorder under den nuvarande regimen. Den har tre underskrifter: Överbefälhavaren marskalk Zymirski's, generalstabschefens och chefens för avdelningen för politisk uppfostran. De båda sistnämnda äro generaler med polska namn, som tidigare voro officerare i Röda Armén.

Överhuvud taget finns det nu många polacker, som vid krigsutbrottet fortfarande voro ryssar och som nu äro framstående män i det kommunistiska partiet. De ha nu fått polskt medborgarskap; ibland ha de även tagit polska namn, som t. ex. den nuvarande vice utrikesministern Modzelewski, vilken ännu för en kort tid sedan hette Fischhaut. Denne tillhör en judisk-polsk familj, utvandrade som kommunist i början av 20-talet till Moskva och återvände nu som den egentlige ledaren för Polens utrikespolitik. Nominell ledare är minister Rzymowski, som tillhör det demokratiska partiet.

Man frågar sig ibland i Polen, vilka som äro värst, ryssarna eller de polska kommunisterna. Svaret på denna fråga utfaller till de polska kommunisternas nackdel. De ryska militära myndigheterna uppföra sig i regel diskret och arbeta nästan osynligt. Ofta räcker det med en rysk officer, som inte innehar någon officiell ställning men helt enkelt kallas »rådgivare». Men det är synd om den, som till äventyrs ej skulle följa denne rådgivares råd! Grovarbetet utföres av kommunisterna. Ibland har man också det intrycket att dessa äro »plus catholique que le pape», vilket egentligen är lätt att förstå. I förkrigspolen fanns det icke många kommunister. Det kommunistiska partiet var förbjudet och likaså all kommunistisk propaganda, och de kommunister, som påträffades sattes i fängelse efter långvariga straffprocesser. De utväxlades mestadels senare mot i Ryssland häktade polacker och lämnade därför Polen med hat mot sina landsmän, och blevo mycket ivriga polenbelackare. De äro nu de ledande männen i Polen och hålla på att så fort som möjligt omvandla Polens struktur. Titos Jugoslavien är förebilden för etapp nr 1 i denna verksamhet. Men skillnaden är den, att Polen hade mycket större intelligentsia än Jugoslavien och en högre kulturell nivå. Ehuru tyskarna utrotat den största delen av den polska intelligentsian, finnes det dock fortfarande kvar ett betydande antal. Den nya regimen ser ej utan skäl i dessa människor sina främsta motståndare. Det är otroligt, men dock ett faktum, att det i dag i Polen finns ett betydande antal arbetslösa bland de intellektuella.

Tidigare har Polen fått hedersbenämningen »Landet utan Quisling», men nu skulle man kunna kalla det »Kuusinernas land». Tidigare visste man, att man öppet kunde tala om politik hos sina bekanta

bland polackerna, eftersom det hörde till sällsyntheterna, att en Gestapoagent hade tillträde till ett polskt hem. Men i dag är man ej säker ens hos sina bästa vänner. Hur kommer det sig att förhållandena bland polackerna ha försämrats i så hög grad, att det överhuvud taget finns polacker, utom kommunisterna, som samarbeta med den nya regimen? Det finns flera förklaringar: det socialdemokratiska partiets och bondepartiets medlemmar vill försöka göra sitt bästa och på parlamentarisk väg förändra regimen. Tyvärr måste man dock konstatera, att det bland ämbetsmännen, särskilt de yngre, finns flera opportunist, och även sådana, som efter sex års ockupation ha fått så övernog av politiskt motstånd, att allt gör dem detsamma. Mellan dem och folket finns en djup klyfta.

Utom det ovannämnda kommunistiska PPR finnas i Polen nu följande partier: Socialdemokraterna (PPS), det demokratiska partiet, arbetspartiet, bondepartiet och det polska bondepartiet. De fem förstnämnda återuppstodo i Moskva, det sistnämnda är Mikolajczyks parti, som uppstått genom splittring av bondepartiet. Mikolajczyk själv bestämde vem, som kunde antagas i det nya polska bondepartiet. Därför är detta parti också nästan fritt från kommunister.

Socialdemokraterna ville följa Mikolajczyks exempel och bilda ett nytt socialdemokratiskt parti, men de fingo inte något tillstånd. Därför ändrade de taktik, och alla gamla socialdemokratiska partimän inträdde i det officiella socialdemokratiska partiet, för att så småningom övertaga ledningen.

Av ovannämnda partier ha de fem förstnämnda redan förklarat sig villiga att vid de kommande parlamentsvalen gå tillsammans på en enhetslista. Frågan om även det sjätte partiet, Mikolajczyks, skulle ansluta sig till detta block skulle avgöras på det polska bondepartiets kongress, vilken skulle börja den 17 januari. Partikongressen öppnades några dagar försenad den 19 januari med för en partikongress ovanlig pomp och ståt. Hälsningstal hölls av Bierut, som utövar statspresidentens befogenheter, premiärministern Osobka-Morawski, marskalk Zymirski och alla de övriga fem partiernas ledare. Denna uppmarsch skulle för polska bondepartiets delegater från landsbygden demonstrera den nationella enheten och övertyga dem om lämpligheten att antaga en resolution för den gemensamma vallista, för vilken det propagerades. Partikongressens resultat blev, att Mikolajczyk valdes till partistyrelsens ordförande, hans närmaste man, Dr. Kiernik, till partirådets ordförande och styrelsen fick fria händer att avgöra partiets valtaktik och att eventuellt sammankalla en ny partikongress för detta ändamål, om styrelsen skulle anse detta vara nödvändigt. Ett taktiskt skickligt resultat, som möjliggör för Mikolajczyk att kvarstå i regeringen, men som ej bestämde om en enhetslista skall antagas eller ej.

Mikolajczyks roll i regeringen är ytterst märkvärdig. Egentligen är han, ehuru regeringsmedlem, ledare för den tillåtna oppositionen. Man kan antaga, att högst 5—10 % av befolkningen är övertygade anhängare av regimen. Eftersom alla högerpartier äro förbjudna, har Mikolajczyks parti det största antalet anhängare, inte bara bland

bönderna utan han kan även räkna på stöd från de nu förbjudna partierna, trots att de ej i alla avseenden gilla hans politik. Man kan räkna med att vid ett normalt, demokratiskt val Mikolajczyks parti under nuvarande förhållanden skulle få 70—80 % av alla avgivna röster, eller åtminstone en absolut majoritet. Resten av motståndarna till regeringen skulle antagligen rösta på de andra partierna och troligen skulle det socialdemokratiska partiet få det största antalet röster därav.

Ett svårt problem för regimen är även den akademiska ungdomen, vilken radikalt intager en motståndsställning till regeringen. Eftersom intelligentsian behövs och man inte har något förtroende för de gamla, skola de nya akademikerna nu uppfostras i en helt ny anda. Akademiska skolor uppstå nu som svampar ur jorden. Nu finns det flera akademiska skolor i Polen än före kriget, men det är en gåta varifrån de skola få kompetenta lärare. Alla de kvarlevande gamla professorerna ha fått befattningar, men de utgöra också ett ideologiskt problem för regimen. I universitetsstäderna Lódz och Poznan kom det till öppna studentrevolter mot regimen. Anledning härtill var, att ryska soldater på ljusan dag våldtagit en polsk studentska i en park i Lódz, varefter hon sköts. I det av regeringen utnämnda nationalrådet fordrades det därför att undervisningsministern, som tillhör Mikolajczyks parti, skall göra bruk av sina befogenheter, vilka tilldelats honom enligt presidentens förordning av den 16.11.45, och rensa atmosfären genom att avskeda »de reaktionära ideologerna» och tillförordna »demokratiska professorer».

Intet under att den nuvarande regimen hos denna frihetsälskande och stolta nation är så hatad!

De osunda förhållandena väcka osunda förhoppningar. Man hoppas på ett krig mellan de västallierade och Ryssland, och det redan i vår. Den polska armén i Italien under general Anders' befäl och armén i Skottland äro de två faktorer, till vilka man sätter sin största tilltro för landets befrielse. Omkring 14,000 man från general Anders' armé, d. v. s. c:a 10 % reste frivilligt tillbaka till Polen, men flera tusen av dem ha redan återvänt till Italien. Regeringen säger, att detta är nazipropaganda från väster, vilken sprider förhoppningar på krig, samt att general Anders är nazist. Som propagandamoment utnyttjas, att Goebbels' sista förhoppning var av liknande slag. Dessutom bedrivs en stark propaganda mot västmakterna, särskilt mot England, som framställs som en svag stat, vilken bör nonchaleras. Det är självklart, att de nuvarande ekonomiska svårigheterna i U. S. A. också utnyttjas i propagandasyfte.

Det polska problemets internationella karaktär har nu åter blivit särskilt tydligt. Polen är ett ockuperat land, och därför måste man i dag skilja mellan det officiella Polen och det sanna, verkliga Polen. Polackerna ha rätt till frihet, ej blott på grund av Atlantchartans utfästelser eller på grund av folkets modiga frihetskamp, utan först och främst därför att Polens nuvarande läge utgör en fara för Europa. De orimliga förhållandena måste upphöra, annars få de en orimlig lösning.

Iran i stormakts- En Paristidning hade under mellankrigstiden en **politiken.** representant i Teheran (Irans huvudstad), som i regel avslutade sina rapporter med orden: »La situation géopolitique du pays est délicate.» Ibland skrev han »catastrophale». Denna karakteristik av det en gång så mäktiga Perserrikets politiska läge i modern tid — delikat, då och då skärpt till katastrofalt — är pregnant. Befolkningen på 12 milj. är innesluten mellan indiska imperiets 370 milj. och Sovjetunionens 180 milj. Med sin granne i väster, Turkiet, har Iran en historisk och traditionell tvist om ledarskapet i den muhammedanska världen. Irans ställning är inte heller stark i sådana länder, där panarabismen blivit den ledande politiska idén, enär majoriteten av dess befolkning tillhör en annan muhammedansk sekt (sjiiter) än invånarna i södra Arabien, Hedjas och Egypten (sunniter).

Det har varit känt ända sedan 1870-talet, att Iran är rikt på mineral (guld, silver, zink, krom m. m.), men till följd av bristen på moderna transportmedel kunde dessa naturtillgångar ej effektivt exploateras. Samtidigt som explosionsmotorn gjorde sitt segertåg genom världen, upptäcktes ett fem mil brett bälte av olja i sydväst, en utlöpare av de oljerika Mosulfälten. Denna upptäckt komplicerade det politiska läget. Iran blev en bricka i stormaktsspelet. En intensiv rivalitet uppstod mellan England och Ryssland; den kulminerade omkring år 1885 och inspirerade Rudyard Kipling till den satiriska dikten »Mr Blue Bird», varmed han avsåg den mot Iran riktade panslavismen. Först år 1907 bilades tvisten mellan London och Sankt Petersburg genom en överenskommelse, enligt vilken Iran uppdelades i två intressesfärer. Norra och mellersta Iran blev en rysk handelssfär, medan England inskränkte sina anspråk till öknarna i sydost — av viktiga militärstrategiska skäl: försvaret av Indien och det värdefulla oljeområdet i sydväst.

Som England och Ryssland ansågo det överflödigt att inhämta den iranska regeringens samtycke, uppväckte 1907 års traktat en storm av förbittring bland iranerna. De muhammedanska prästerna sökte anstifta uppror mot de engelska ingenjörerna och köpmännen, men eftersom Rysslands politik var vida mer aggressiv än Englands, koncentrerades så småningom folkhatet på de »moskovitiska hundarna». Engelsmännen kunde arbeta i lugn och ro och blevo tack vare sin takt och anpassningsförmåga nästan populära. När de någon gång kritiserades, ledde de genast samtalet in på de ryska övergreppen, och det uppförandebetyg, de fingo, blev åtminstone B.

När första världskriget bröt ut, annullerade tsarregeringen traktaten och ockuperade hela norra och mellersta Iran. Iranerna svarade med att bojkotta ryska varor, en ripost som väckte stor tillfredsställelse i Downing Street, men officiellt förklarades Englands »entente cordiale» med Ryssland vara »orubblig», en entente som i militärt hänseende befästes, då tyska agenter började ett krig i liten skala på iransk jord. England och Ryssland skickade genast betydande truppstyrkor till Iran för att driva ut den gemensamme fienden.

Bolsjevikrevolutionen 1917 medförde en radikal omläggning av den

ryska utrikespolitiken, inte minst vis-à-vis Iran. År 1919 undertecknade sovjetregeringen och England en traktat, som tillförsäkrade Iran fullständig oavhängighet och garanterade non-intervention. Ryska lån till Iran avskrevos. Alla koncessioner till Ryssland förklarades ogiltiga. Exterritorialrättigheter för ryska medborgare upphävdes, och den iranska flaggan fick åter synas på Kaspiska havet, som dittills varit reserverat endast för ryska fartyg. Det ryska inbördeskriget utnyttjade England för att konsolidera sin ställning i Iran och andra länder i Främre Orienten. City beviljade Iran stora krediter, och det anglo-iranska (-persiska) oljebolaget, som ägde de flesta av de engelska koncessionerna, blev alltmer inflytelserikt. Bolaget, som bildades år 1900 med engelskt och holländskt kapital, var under de första åtta åren en föga lukrativ affär, men svårigheterna bemästrades, och så småningom blev bolaget Irans största skattebetalare; det överlämnade 16% av sin vinst till den iranska statsbanken.

Landets politiska läge var dock fortfarande delikat. Ej utan fog misstrodde iranerna stormaktspolitiken, som då liksom nu föga beaktade småstaternas politiska och ekonomiska intressen. Högtidliga löften och vackra bankettal, det var allt. Iranerna irriterades av den beständiga ovissheten — av situationens oscillering mellan delikat och katastrofal. Deras farhågor för att stormaktstvisterna om Irans olja endast var provisoriskt bilagd visade sig tyvärr inte vara ogrundade. Irans politiska horisont skulle snart åter förmörkas.

I början av 1920-talet gjorde shah Rizah Palavi (f. d. sergeant i ett ryskt-iranskt kosackregemente) en statskupp och övertog makten. Trots den nye härskarens diktatoriska regering gick Iran obestriddigen framåt under hans regim, ett vittnesbörd om att en diktatur kan vara till gagn i utvecklade länder med en politiskt och kulturellt efterbliven befolkning. Palavi fortsatte den traditionella iranska utrikespolitiken: att spela ut England och Ryssland mot varandra. Till dem sällade sig USA år 1924, då amerikanska ingenjörer, anställda i Standard Oil, upptäckte nya oljefält i Iran. Ett par år senare kom det tillfrisknande Tyskland med i spelet; en tysk flyglinje fick monopol på Irans lufttrafik. År 1928 blev Irans längsta och viktigaste järnväg från Kaspiska havet till Persiska viken färdig — linjen blev av vital betydelse för de engelska och amerikanska krigsmaterialleveranserna till Sovjetunionen under andra världskriget; det var en dumhet av Hitler, en av de många han begick, att inte följa tyska generalstabens råd att, i stället för att hjälpa Mussolini i Nordafrika, genom Palestina och Irak sätta in en kraftig stöt mot den transiranska järnvägen, underlättad av de antibolsjevikiska arabernas välvilliga neutralitet.

Visserligen fortsatte under 1930-talet stormaktsspelet om Iran, men för första gången på länge rådde relativt ordnade förhållanden i landet. Avväpningen av de oroliga folkstammarna, i stor utsträckning genomförd av svenska militärer och polismän, statsfinansernas sanering, administrationens centralisering, kvinnornas emancipation, förintandet av prästerskapets politiska intrigspel och framför allt

tillkomsten av en nationalkänsla — allt detta bidrog till att stabilisera Irans ekonomi och att genomföra en moralisk renässans.

Då andra världskriget började, voro Irans nationella element fullständigt fria från varje hänsynstagande till stormaktsgunst. Men till följd av denna suffisanta chauvinism saknade Iran vid krigsutbrottet verkliga vänner. Både London och Moskva ogillade Palavis diktatur. Iran stod alltså utan stöd, när Hitlers offensiv mot Sovjetunionen i juni 1941 gjorde landet till ett synnerligen viktigt strategiskt område. På grund av den iranska regeringens »tvivelaktiga neutralitet» ockuperade engelska och ryska trupper i augusti 1941 stora delar av landet för att trygga den transiranska järnvägen och oljeledningarna (pipe-lines). Såväl Irans statsmaskineri som ekonomi kollapsade. Administrationen kunde inte — som ofta är fallet i diktaturländer — motstå den våldsamma chock, som shahens brådstörtade flykt medförde. Den proklamerade »tanke- och handlingsfriheten» verkade alltför stimulerande på folkmassorna, som hyste den naiva föreställningen, att den nyvunna inre friheten inte var kontrollerad av ockupanterna.

Enär nästan alla Irans transportresurser — flygplan, järnvägar och rullande materiel m. m. — beslagtogs av de allierade, blev följden en hart när katastrofal brist på livsmedel. Levnadskostnaderna stego i snabbt tempo. I jämförelse med 1939 utgjorde ökningen cirka 700 %. Iran blev kanske det dyraste landet i världen.

För att förhindra en fullständig anarki, till skada för de allierades militärpolitiska och ekonomiska intressen startade Englands, Sovjetunionens och USA:s delegater i Teheran en hjälpaktion, som, vad England och Sovjetunionen beträffar, var otillräcklig. USA däremot kunde helt infria sina utfästelser och bragte reda i Irans finansförvaltning. Ett stabiliseringsavtal ingicks, enligt vilket iranska regeringen fick ett lån på 30 milj. dollar för att täcka eventuella brister, som kunde uppstå vid Irans finansiella transaktioner.

Valet av Teheran som mötesplats för de allierades ledare, Roosevelt, Stalin och Churchill, år 1943, utlöste en viss optimism även i fråga om Irans framtid. Det föreföll, som om Iran skulle radikalt förändra sin ganska opraktiska, men moraliskt otadliga hållning gentemot de allierade. Deklarationen i Teheran hälsades med jubel av befolkningen, som fått mer än nog av shahdespotismen. Finanskretsar i London förklarade, att otillbörlig konkurrens om Irans olja hade upphört, och att åtgärder vidtagits för att helt och hållet eliminera den.

Så var det för tre år sedan. Den senaste utvecklingen i norra Iran (distriktet Azerbeidjan) och det faktum, att den iranska delegationen fullständigt ignorerades vid Moskvakonferensen i december 1945, motivera det antagandet, att det gamla stormaktsspelet om Iran kommer att fortsätta, och att den iranska oljan bringar nya olyckor över landet. Att vara rik och försvarslös i en rovgirig värld, det är en tragisk lott.

Konflikten gäller den ovannämnda provinsen Azerbeidjan, delad i två zoner, en iransk (den södra) med staden Tabriz som centrum,

Irans rikaste oljedistrikt, och en sovjetrysk i norr, vars huvudstad är Baku. Under förevändning att den iranska zonen har en »anti-demokratisk» regim, d. v. s. en regim som inte inser, att bolsjevikstaten är den enda rätta demokratin (så kallade också Hitler nazis-men, som han efter den rysk-tyska traktaten den 23 augusti 1939 med rätta ansåg vara nära befryndad med bolsjevismen), vill Moskva med en energisk press- och propagandaoffensiv som uvertyr införliva den iranska zonen med den sovjetryska. Det är de långa talens och tidningsartiklarnas korta mening. England och USA ställa sig tills vidare avvaktande. Men givetvis se de inte gärna ett växande ryskt inflytande i det iranska Azerbeidjan. På sin sida ha de Turkiet, Egypten och de arabiska staterna, att döma av uttalanden i dessa länders ledande tidningar.

Kring remissdebatten. Årets riksdag började med en remissdebatt, som i längd var rekordartad. Ändock föredrog majoritetspartiets folk att nästan demonstrativt avhålla sig från att yttra sig; endast partiledare, en och annan särpling samt en och annan med lokala postulat på fickan kastade sig in i striden. De maktägande nöjde sig med att låta statsråden svara, och det skall villigt erkännas att statsråden gingo både ofta och påpassligt i elden. Även kommunisterna voro påfallande återhållsamma. Eftersom allt är taktik hos dem låg det väl något partisyfte bakom. Sannolikt önska de ännu så länge känna sig för och före höstens valslag inte riva broarna till det stora arbetarpartiet; måhända hoppas de att få gå till val som på 1920-talet under en samlande arbetarkartells fälttecken och därmed visa upp något av sina beryktade och ständigt mistrodda enighetssträvanden. Även bondeförbundet, som också är ute och trevar, tog det ganska lugnt i debatten, trots att den av R. L. F. planerade, just då akutiserade mjölkstrejken borde ha kunnat bli ett lägligt näringsämne i debatten; typiskt var att hr Pehrsson-Bramstorp knappast syntes i kammaren sedan han i debattens början gjort sitt obligatoriska ledareinlägg. Desto flera voro höger- och folkpartitalarna. I synnerhet högerens män ställde talrikt upp; ett tag voro tio högertalare i rad anmälda i andra kammaren, och talmannen försökte förgäves med deras medgivande stoppa in talesmän från andra partier i denna oblandade sekvens.

Trots de sålunda något ensidiga startlistorna blev årets remissdebatt emellertid åtminstone periodvis både intensiv och betydelsefull. Särskilt första kammarens diskussion bjöd på några förnämliga inslag — i synnerhet hr Nordenson höll i ett temperamentsfullt ögonblick ett verkligt stort tal. Överhuvud fanns det mycken frejdig offensivlust i de borgerligas försvar mot socialistpolitiken.

Debatten färgades i hög grad av budgetplanen. Men som det ideligen underströks från borgerligt håll: någon budgetplan förelåg inte. Inför de stora sociala reformerna hade man väntat sig att finansminister Wigforss redan nu skulle ha åtminstone skisserat det finansiella underlaget för dessa. I princip ha ju de sociala reformönskemålen accepterats av alla partier, något som socialvårdskommitténs många betänkanden omvittnat. Men möjligheten att i ett slag och

på ett bräde sätta alla dessa önskemål i verket är det aktuella diskussionsämnet. Finansministern har gått förbi detta ämne i statsverkspropositionen, trots att lusten att ställa problem under debatt annars är så framträdande hos honom. Han har i den väldiga luntan blott blickat tillbaka. Hur nyttiga hans många beräkningar av krigsårens statsutgifter och hans jämförelser mellan årets och tidigare års riksstater än äro, fånga framtidens problem dock nu allt intresse. Denna brist i budgetförslaget gjorde finansdebatten ganska konturlös. En plan läser emellertid komma under riksdagens gång, när socialreformerna läggas fram. En sådan kan rimligen inte utebli. Först sedan en plan presenterats skapas fast mark för en verklig finansdebatt.

För övrigt var det anmärkningsvärt, i hur liten grad de sociala reformerna debatterades till sitt innehåll och utformning, trots att de komma att dominera och ge namn åt 1946 års riksdag. Tystnaden kan förklaras med att riksdagen först vill vänta och se vad socialdepartementet serverar. Att oppositionen ville bida kan lättare förstås än att majoritetspartiet även gjorde det. På reformfrågornas nuvarande stadium borde socialdemokraterna ha kunnat uttala önskemål — och varför också inte kritiska invändningar — friare och obundnare än sedan regeringen lagt fram sina propositioner. Nu uppstår faran att regeringspartiets meniga känna sig hämmade i sin förslagsrätt, sedan regeringen deklarerat sin mening. Kamrarnas beslut komma väl att med tillägg av någon betydelselös sirat sammanfalla med regeringens och dikteras av majoritetspartiet. Troligen kommer regeringen att framlägga sina socialplaner i förväg på partiets gruppmöte. Där torde i tveksamma fall avgörandet med all sannolikhet träffas. Alltså inför lyckta dörrar och utan den demokratiska insyn, som socialdemokraterna annars äro så ivriga att införa när det gäller näringslivet. Men kan det vara en önskelig utveckling av folkstyret, om det regerande partiets medlemmar försumma att offentligt ge uttryck för sina meningar i en sådan generaldebatt som remissdebatten samt förlägga meningsbrytningarna och avgörandena till hemliga konklaver? Det rörde dock inte någon ömtålig utrikespolitik utan folkets verkliga vardagliga angelägenheter.

En annan betydelsefull observation från remissdebatten bör göras. Socialdemokraterna ha tydligen råkat in i ett visst osäkerhetstillstånd så fort socialiseringsspörsmålen föras på tal. Naturligtvis får inte detta fattas så, att det äntligen skapats klarhet över deras framtidsmål i avseende på förhållandet mellan staten och näringslivet. Långt därifrån. De många ohopsjungna rösternas politik — sannolikt avsiktlig — drives alltjämt. Oförtydbara besked stå omöjligen att vinna. Men det var påfallande, hur självsäkerheten och karskheten i socialiseringskraven från höstriksdagen transponerats i mera undvikande eller allmänna talesätt. Det är svårt att förklara denna reträttliknande osäkerhet annorledes än som ett resultat av den hårda och fasta borgerliga offensiven i höstas i riksdagen, på diskussionsmöten och i pressen. Men naturligtvis ha nya socialiseringsfram-

stötat därför inte saknats heller i årets motionsflod, t. ex. i förslagen om statlig sågverksindustri i Västerbotten och sockerbolagets förstatligande. Och försäkringskommittén forcerar sitt utredningsarbete på ett olycksbådande sätt. Striden om friheten böljar men går alltjämt vidare.

Balternas utlämnande. Regeringen lät inte rubba sig i baltfrågan, trots att tre statsråd — hrr Zetterberg, Danielsson och Quensel — utan att det dementerats påyrkat frågans omprövning. Utrikesministern fasthöll envist vid att avtal är avtal; ett ryggande av 15 juniöverenskommelsen vore, yttrade han, att vårdslösa det goda förhållandet till Sovjetunionen. Eftersom just tre av regeringens jurister — därav två, som vid tiden för överenskommelsens ingående sutto i regeringen — funnit skäl ha förebragts för frågans omprövning, styrker detta vad den s. k. baltopinionens talesmän alltsedan affären blivit känd enständigt hävdade, nämligen att överenskommelsen inte hade en så tydlig avfattning, att den förpliktade Sverige att i avseende å de icke tyska kombattanterna handla stiek i stäv mot en under många decennier fullföljd liberal och human asylrättspolitik.

Regeringen kunde inte gendriva uppgifterna, att Sverige inte förut utlämnat deltagare i nationella strider av samma karaktär som motståndet mot ryssarna i Baltikum. Regeringen kan inte heller göra gällande, att utlämningsbeslutet rimmar med riksdagens uttalande i fjol vid utlänningslagens revision, nämligen att fullmaktstadgandet i § 56 uttryckligen blott skulle få utnyttjas i fråga om krigsförbrytare, norska quislingar och danska samarbetsmän samt deserterande tyska krigsdeltagare från Norge och Danmark. Regeringen kunde inte heller lämna riksdagen i remissdebatten någon lugnande försäkran från ryska myndigheter om välvillig behandling av balterna; utrikesministern förklarade att Sverige inte ansett sig böra begära en sådan försäkran utan nöjt sig med att förehålla ryssarna skäligheten av en mild behandling.

Måhända kommer den besynnerliga d:r Eichfuss — strejkledaren från Eksjö som sedermera ansökt om ryskt medborgarskap, vilket han automatiskt fick i och med de baltiska staternas införlivande i Sovjetunionen! — att snart låta höra sig i rysk radio. Underligare ting skulle kunna hända. Men d:r Eichfuss' teatraliska uppträdande hittills och eventuellt framdeles är utan betydelse för Sveriges ställningstagande till asylrättsproblemet.

I det längsta hade man trott, att regeringen skulle ha föranstaltat åtminstone om en individuell prövning av balterna. En sådan tycks dock inte alls ha kommit till stånd. Ett par balter ha undantagits men i övrigt skickades allihop till Ryssland, inklusive de många ungdomarna. I remissdebatten ställdes direkta frågor till hrr Undén och Mossberg, huruvida och i vilken omfattning en individuell undersökning igångsatts. Inte ett ord svarades på dessa frågor. Med säkerhet skulle en sådan prövning ha givit till resultat, att kategoriseringen från fjol våras delvis gjorts för summarisk. Det har sålunda uppgivits, att åtminstone bland lithauerne f. d. officerare, som hitkommit som civila, och meniga, som kommenderats till tyskarnas

arbetsavdelningar, aldrig fått sina fall undersökta. Vore det inte allt skäl att regeringen klarlade detta problem så fort som möjligt? Och samtidigt önska många få en motivering för den utomordentliga skärpa, varmed regeringen genomförde isoleringen av de 167 sedan de utsprits på olika sjukhus. De fingo inte komma i förbindelse med yttervärlden eller landsmän på något sätt förrän de allra sista dagarna före avfärden. Kan deras passiva motstånd i Eksjö verkligen rättfärdiga så extrema åtgärder mot olyckliga människor, som inte gjort sig skyldiga till något brott?

Företagsledningen i det stats-dirigerade Sovjetryssland. Under de första åren efter den ryska revolutionen härskade inom den industriella företagsamheten den kollektivistiska principen. De beslutande instanserna vid fabriker och andra ekonomiska företag voro driftkommittéerna. Erfarenheten visade emellertid så småningom, att dessa organ utan det individuella ansvaret inte voro i stånd att leda företagen med den nödvändiga energien och insatsen, och så utvecklades, sedan man prövat vissa kompromisslösningar, den nuvarande institutionen med sovjetdirektörer, vilken inte har någonting gemensamt med den gamla driftskommittéinrättningen.

Även om sovjetdirektörens position redan nu är förhållandevis väl säkerställd och det personliga initiativet och den personliga insatsen beretts vida utvecklingsmöjligheter, framhåller man icke desto mindre fortfarande i pressen, att direktörens fullmakt och befogenhet bör utvidgas ännu mera. Inspirerad av sådana tankegångar publicerade det kommunistiska partiets officiella organ »Pravda» den 23 november en längre artikel, där sovjetdirektörens verksamhet inom ramen för den socialistiska produktionsapparaten och dess byråkratiska maskineri belyses.

Det framhålles i uppsatsen, att den socialistiska staten har ägnat den största omsorg åt direktörskaderns rekrytering från arbetarskikten och den inom näringslivet verksamma intelligensen. Flertalet direktörer bekläda ansvariga poster inom partiet och ha merendels gjort en god insats inom sitt verksamhetsområde som företagsledare ehuru de i många fall visat för liten initiativkraft. Med bristen på initiativ kan man emellertid inte urskulda allt — understryker tidningen. Tiden är inne att ge direktören, ledaren för det socialistiska företaget en ännu starkare ställning. Tiden är inne att ännu mer utvidga direktörens befogenheter som ensam ledare för företaget. För att styrka detta krav granskas vissa områden inom näringslivet, varvid man visar, hur direktörens verksamhet starkt hämmas på grund av alltför detaljerade föreskrifter och till följd av byråkratiens inflytande.

Den givna driftsplanen är för det socialistiska företagets ledning ett orubbligt arbetsunderlag. Varje enskild plan är emellertid oerhört detaljerad. Antalet delplaner är stort, och var och en måste särskilt redovisas. Tidningen finner, att en alltför detaljerad planering endast kan bromsa direktörens initiativ.

Vidare föreslår man en grundlig omarbetning av det system, som gäller för honorering av de ledande krafterna. Av den vinst som lig-

ger över det i planen upptagna resultatet måste direktören och chefsingenjören automatiskt premieras, och över en del av vinsten måste direktören själv kunna förfoga, för att efter sitt bedömande utbetala premier till den bästa arbetskraften. Dessutom måste han fritt disponera över de medel, som erfordras för att enligt hans bedömande ytterligare befordra arbetsprocessen genom t. ex. belöningar för gjorda uppfinningar o. dyl.

Administrationen inom näringslivet är en av de viktigaste frågorna liksom den övermåttan komplicerade kontrollen vid sidan av de övre instanserna. Redovisningen och ifyllandet av de otaliga formulärens liksom rapportverksamheten och besvarandet av mångfalden av förfrågningar innebär slöseri med den produktiva arbetskraften, och den oundvikliga följden är ansvällning av administrationsapparaten inom företaget och en oerhörd ökning av omkostnaderna. Omkostnaderna uppgå i vissa företag många gånger ända till 40% av de totala produktionskostnaderna. Inom det övervägande flertalet av företagen utgöra materielkostnaderna (råvarorna) knappt hälften av de totala produktionskostnaderna. I en fabrik utgör de 25%, i en annan 46% o. s. v. En analys av omkostnaderna visar, att de kontorsanställdas och den tekniska personalens löner utgöra lejonparten.

Inom många företag utgöra de kontorsanställda och den ingenjörstekniska personalen inte mindre än 20—25% av totala antalet anställda. Direktören för en fabrik hade meddelat artikelförfattaren, att vid hans fabrik arbetade 300 kontorsanställda; han var emellertid ganska säker på att han skulle kunna genomföra arbetet med 100 personer, om man avskaffade de byråkratiska föreskrifterna och det småpetiga förmynderskapet med dess otal av kontrolltjänstemän. Det byråkratiska systemet har utvecklats därhän, att för uppgifter, som utan svårighet skulle kunna utföras av en enda person, sysselsättes en hel avdelning eller sektion. Inom företagets förvaltningsapparat arbeta sålunda många överflödiga personer, och företagsledningen är till följd av apparatens komplicerade karaktär tvungen att ägna mera tid åt pappersexercisen än som kan vara nyttigt för den egentliga operativa ledningen av företaget.

Det framhålles slutligen också, att denna ansvällning av apparaten gör sig gällande med alla följdverkningar inte endast inom företagen utan också i själva folkkommissariaten. Också i folkkommissariaten vore det möjligt att i stället för en hel avdelning av tjänstemän, som då och då få ytterligare tillskott och som inte sällan äro okvalificerade, anställa en enda person, som skulle kunna fylla uppgiften mycket bättre. Därvid är det emellertid nödvändigt, att de ledande krafterna såväl i folkkommissariaten som inom de särskilda företagen (fabrikens direktör, avdelningschefen inom den centrala apparaten o. s. v.) erhålla rätt att efter sitt bedömande (inom ramen för det allmänna löneanslaget) fastställa lönen för de anställda och att därvid utgå från personalens arbetsförmåga och kunskaper.

Allt detta är frågor, som vänta på sin lösning, understryker tidningen. Och allt detta är uppgifter, som bestyrka planhushållningens oöverkomliga svagheter, konstaterar läsaren.